

AR TURINTYS VAIKŲ LIETUVOJE LAIMINGESNI? VERTINIMO INFORMACIJOS ŠALTINIAI IR METODAI

Dovilė Galdauskaitė

Vilniaus universiteto Sociologijos katedra. Adresas: Universiteto g. 9, 01513 Vilnius, Lietuva.

E-paštas: dovile.galdauskaite@gmail.com

Gauta: 2018 m. lapkritis

Pataisyta: 2018 m. gruodis

Atnaujinta: 2019 m. gegužė

Santrauka. Lietuvoje ir kitose išsivysčiusiose šalyse stebimi nevienareikšmiai gimstamumo pokyčiai ilgą laiką išliekant žemam gimstamumo lygiui, skatina ieškoti teorinių perspektyvų ir formaliosios demografijos metodų, galinčių paaiškinti susiklosčiusią situaciją. Tyrimo tikslas – išanalizuoti vaikų susilaukimo ir laimės ryšius Lietuvoje, aptariant galimybes vertinti šiuos ryšius. Tyrime remiamasi naujausiomis gimstamumo teorinėmis idėjomis, aiškinančiomis laimės ir vaikų susilaukimo sąsajas, ir naudojama trijų tarptautinių tyrimų – *Šeimos ir gimstamumo* (1994–1995 m.), *Gyventojų politikos vertinimo* (2001 m.), *Kartų ir lyčių* (2006 m.) – duomenų analizė. Analizuojant duomenis taikomas binarinės logistinės regresijos metodas. Atliktos duomenų analizės rezultatai leidžia patvirtinti keliamą hipotezę, kad yra ryšys tarp laimės ir vaikų (ne)susilaukimo, nors ir nevienareikšmis.

Reikšminiai žodžiai: gimstamumas, vaikų susilaukimas, laimė, logistinė regresija.

1. Įvadas

Išsivysčiusiose šalyse stebimi gimstamumo pokyčiai nevienareikšmiai – ilgą laiką vyravęs žemas gimstamumas kai kur atsigauja [20, 21], tačiau daugelyje šalių vis dar išlieka žemas ir neužtikrina kartų kaitos [32]. Lietuvos gimstamumo rodikliai ne išimtis – suminis gimstamumo rodiklis, nepaisant jau beveik dešimtmetį trunkančio nuosaikaus didėjimo, išlieka žemiau kartų kaitą užtikrinančio lygio ir 2017 m. sudarė 1,63 [17].

Dėl nenusipėjamai kintančių gimstamumo rodiklių susiklosčiusi demografiškai nestabili situacija skatina ieškoti naujų teorinių perspektyvų, galinčių padėti išaiškinti galimus gimstamumo kaitos veiksnius. Viena iš tokių – Billari'o 2009 m. [11] pasiūlyta laimės ir vaikų susilaukimo ryšio perspektyva, susijusi su pastaruoju metu mokslo ir socialinės politikos srityse dažnai dėmesio sulaukiančią subjektyvios gerovės ir laimės tematika [14, 16, 19, 25, 38]. Pasiūlyta perspektyva, kurios pagrindinė idėja – laimę ir vaikų susilaukimą sieja teigiamas ryšys, sulaukė ir vis dar susilaukia mokslininkų dėmesio, tačiau tyrimų rezultatai išlieka prieštaringi [3, 25, 30, 33, 35]. Nepaisant to, ši perspektyva plėtojama [30], papildant pastaruoju metu gana dažnai gimstamumo ir šeimos formavimų procesų tendencijų analizėje naudojamomis lyčių revoliucijos, lyčių vaidmenų, lyčių (ne)lygybės ir lyčių teisingumo (angl. *gender equity*) koncepcijomis [4, 7, 27, 30]. Tačiau, visų pirma, naudinga išanalizuoti, ar yra ryšys tarp dviejų pagrindinių kintamųjų – laimės ir vaikų susilaukimo, tada galima svarstyti apie platesnę analizę, apimančią šiuos du pagrindinius kintamuosius veikiančių veiksnių kompleksus.

Nepaisant gimstamumo tyrimų Lietuvoje gausos, analizuojant prokreacinę elgseną Lietuvoje, ši perspektyva santykinai taikyta tik Gataūlino 2013 m. publikuotame tyrime [24]. Šis tyrimas buvo nukreiptas į gerovės ir prokreacinės elgsenos sąryšio indekso, skirto vertinti gerovės poveikį ketinimams susilaukti vaikų, konstravimą [24]

Naudinga pažymėti, kad laimė¹ yra tik vienas iš subjektyvios gerovės komponentų. Visgi pastarojo tyrimo rezultatai rodo, kad yra pozityvus ryšys tarp gerovės lygio ir ketinimų susilaukti vaikų – tarp ketinančiųjų susilaukti vaikų gerovės lygis buvo aukštesnis, nei tarp neketinančių [24]. Taigi laimės, kaip atskiro matmens, ir vaikų susilaukimo ryšiai dar neanalizuoti. Šio straipsnio **tikslas** – išanalizuoti vaikų susilaukimo ir laimės ryšius Lietuvoje, aptariant galimybes vertinti šiuos ryšius.

2. Laimės ir vaikų susilaukimo sąsajos perspektyva: pagrindinės idėjos

Tyrimo teorinis pagrindas – reaguojant į žemus gimstamumo rodiklius ir jau turimų žemo gimstamumo teorinių perspektyvų, t. y. antrojo demografinio perėjimo [30, 48, 49] ir racionalaus pasirinkimo [10] ribotumus, pasiūlyta laimės ir vaikų susilaukimo ryšio perspektyva [11, 12].

Išplėtos pagrindinę perspektyvos idėją detalizuojančias mikro- ir makrolygmens hipotezes [11, 12].

- Mikrolygmeniu, kaip jau minėta, vaikų (ne)susilaukimo sprendimą veikia bazinis laimės lygis (angl. *basic happiness level*). Sprendimo priėmimas yra grįstas asmens turimomis žiniomis ir patirtimi, susijusia su vaikų susilaukimu ir auginimu. Tai tikėtinų asmens sąlygų po galimai (dar vieno) vaiko susilaukimo vertinimo pagrindo komponentas.

- Makrolygmens komponentai, kurie įvertinami sprendimo priėmimo metu – objektyvios gerovės sąlygos [4, 11, 34, 36]. Apsisprendimą ypač keičia institucinio, sociokultūrinio, ekonominio konteksto veiksniai, apimantys asmens vertybes ir prioritetus. Taip sprendimo priėmimas vyksta specifinėje kontekstinių ir objektyvios gerovės sąlygų sąrangoje. Sprendimo priėmėjai, atsižvelgdami į tai, ar būtų užtikrintos galimybės realizuoti savo poreikius, jeigu susilauktų (dar vieno) vaiko, projektuoja, kaip pasikeistų jų vertinamos sąlygos. Užtikrintos galimybės realizuoti savo poreikius, skatina realizuoti prokreacinius ketinimus [11, 12].

Pagrindinė perspektyvos idėja, skelbianti, kad vaikų susilaukimas gali būti laimės poreikio realizavimo būdas, nėra vienareikšmė. Pabrėžiama, kad tarp laimės ir vaikų susilaukimo galimi abipusio priežastingumo ryšiai – viena vertus, tam, kad susilauktų vaiko, asmenys turi būti laimingi, kita vertus – susilaukiama (dar vieno) vaiko, siekiant tapti laimingesniems [11, 12]. Tai ypač atsispindi empiriniuose tyrimuose, kurių pagrindu išskiriamos trys pagrindinės perspektyvos tyrimų kryptys [5]:

1) individo laimės lygio pokyčių projekcija apsprendžia prokreacinę elgseną;

2) vaikų susilaukimas keičia laimės lygį;

3) laimės ir vaikų susilaukimo dimensijų tarpusavio ryšiai reikšmingai priklauso nuo institucinio, ekonominio ir sociokultūrinio kontekstų bei priimančiųjų vaiko (ne)susilaukimo sprendimą sociodemografinių charakteristikų.

Nors pirmosios dvi tyrimų kryptys nukreiptos į priežastinių ryšių tarp laimės ir vaikų susilaukimo paiešką, trečioji tyrimų kryptis yra ypač susijusi su makrolygmens veiksniais, jų komplektais ir analizuojamus ryšius veikiančiomis sociodemografinėmis charakteristikomis.

Atsižvelgiant į tyrimų, grįstų teorine perspektyva, raidą, galima pastebėti, kad kontekstinių veiksnių įvairovė nuolat didėjo, kartu su pagrindinės idėjos taikymu ir analizei tinkamų duomenų rinkinių bei indikatorių paieškomis. Labiau siai išplėtotas kontekstinių veiksnių kompleksas, susijęs su lyčių vaidmenų, lyčių (ne)lygybės ir lyčių (ne)teisingumo (angl. *gender (in)equity*) koncepcijomis [4, 35]. Tai tik vienas iš galimų veiksnių spektrų, galinčių veikti laimės ir vaikų susilaukimo ryšius. Pasiūlytas kitoks laimės, o tiksliau, pasitenkinimo gyvenimu, kaip alternatyvaus kintamojo, ir vaikų susilaukimo bei vaikų susilaukimo lūkesčių ryšių suvokimas [33]. Analizuoti pasitenkinimo 17 skirtingų gyvenimo sričių ir prokreacinių lūkesčių ryšiai tarp turinčių vaikų [33]. Kompleksinių veiksnių reikšmingumo analizė gali būti naudinga tik išanalizavus, ar vaikų susilaukimą ir laimę sieja tarpusavio ryšiai. Tai gali būti tolimesnių tyrimų objektas, tačiau reikia neužmiršti, kad duomenų masyvai dažnai yra riboti.

Kitas šiuo metu pagrindinę ir plėtojamą tyrimų kryptį atspindinčių veiksnių komponentas yra sociodemografinės charakteristikos: tėvų amžius, lytis, išsilavinimas, užimtumo ir partnerystės / santuokinis statusas bei vaikų skaičius ir amžius. Įvairių gimstamumo ir laimės tyrimų rezultatų apžvalga (1 lentelė) rodo, kad sociodemografinių charakteristi-

¹ Laimė kaip koncepcija gali būti siejama su mėgavimusi gyvenimu, džiaugsmu, pozityvia emocine būseną [9]. Laimė gali būti traktuojama kaip emocija arba tam tikra idėja, kas yra geras gyvenimas, tuo pačiu laimė neatsiejama nuo optimizmo ir sėkmės sąvokų [48].

kų, laimės ir vaikų susilaukimo ryšiai nevienareikšmiai. Charakteristikų ir laimės ryšių prieštaros dažnai susijusios su kontekstinėmis sąlygomis, ypač ribotomis galimybėmis realizuoti lūkesčius.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti vaikų susilaukimo ir laimės ryšius Lietuvoje, aptariant galimybes vertinti šiuos ryšius. Viena dalis labiau susieta su analizės galimybėmis – galimybe vertinti vaikų susilaukimo ir laimės ryšius Lietuvoje, atsižvelgiant į analizei reikalingų statistinių indikatorių prieinamumą. Kita dalis – empirinė, hipotezės – gimstamumas priklauso nuo laimės, susietos su vaikų susilaukimu, lygio – tikrinimas.

1 lentelė. Sociodemografinių charakteristikų, laimės ir vaikų susilaukimo ryšiai: įvairių tyrimų rezultatų santrauka

Sociodemografinės charakteristikos	Tyrimų rezultatai
Tėvų amžius	<i>Vaikų susilaukimo lūkesčiai:</i> kuo vyresni tuo dažniau manė, kad po (dar vieno) vaiko susilaukimo laimės lygis sumažės [12] arba priešingai [36]; <i>Susilaukus (dar vieno) vaiko:</i> - tarp jaunesnių nei 30 metų – laimės lygis mažėja, tarp vyresnių nei 40 metų – laimės lygis didėja [34]; - vyresni nei 35 metų yra laimingesni nei jaunesni [23, 36].
Tėvų lytis	<i>Prieštaringa:</i> - moterys, turinčios vaikų, yra laimingesnės nei jų turintys vyrai [8, 16, 12], arba priešingai – vyrai, turintys vaikų, yra laimingesni nei jų turinčios moterys [1, 34, 40, 42]; - ryšys ypač priklauso nuo kontekstinių veiksnių [4, 35].
Tėvų partnerystės statusas	<i>Prieštaringa:</i> - turintieji partnerį (–ę) ir susilaukę vaiko yra laimingesni [29, 34, 39]; - kita vertus – laimės lygį labiau veikia ne santykių statusas, o pasitenkinimas santykiais [18].
Tėvų išsilavinimas	<i>Prieštaringa:</i> - turintys aukštąjį išsilavinimą, susilaukę vaiko (ypač pirmojo ir antrojo), yra laimingesni nei turintys žemesnį išsilavinimą [34, 39]; - vienose šalyse laimingesni turintys aukštąjį išsilavinimą, kitose – žemiausią [1].
Tėvų užimtumas	<i>Prieštaringa:</i> laimės lygis priklauso nuo kontekstinių aplinkybių, ypač lyčių (ne)lygybės ir lyčių vaidmenų lūkesčių realizavimo galimybių [2, 4, 12, 35, 36, 40].
Vaikų skaičius	<i>Prieštaringa</i> [30, 42, 48]: - susilaukus pirmojo vaiko, laimės lygis didėja, paskesniųjų – nekinta arba mažėja [29]; - turintys (daugiau nei) vieną vaiką yra laimingesni už bevaikius [2, 5, 36]; - su kiekvieno vaiko susilaukimu (ypač tarp moterų) laimės lygis mažėja [1, 5, 42]; - susilaukus pirmo vaiko, pasitenkinimas įvairiomis gyvenimo sritimis mažėja [33].
Vaikų amžius	<i>Laimės lygis didėja prieš vaiko susilaukimą</i> (ypač likus metams iki vaiko gimimo) po vaiko susilaukimo pirmuosius vaiko gimimo metus išlieka aukštame lygyje ir <i>vėliau krenta</i> [35, 36, 40]. Kuo jaunesnis vaikas, tuo didesnis poveikis tėvų laimės lygiui [34, 37, 42, 48].

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis [21] ir įvairių tyrimų rezultatais.

3. Metodologija

Siekiant patikrinti tyrime keliamą hipotezę – gimstamumas priklauso nuo laimės, susietos su vaikų susilaukimu, lygio – būtina apžvelgti duomenis ir įvertinti galimybes analizuoti šiuos ryšius.

Tyrimo duomenų apžvalga

Tyrimo duomenų bazę sudaro trijų Lietuvoje atliktų, tarptautine metodologija grįstų, tyrimų duomenys. Šie tyrimai pasirinkti dėl tarptautiškumo, pakankamai didelių imčių ir tyrimo tematiką geriausiai atitinkančių indikatorių. Pasirinkti tyrimai yra vieninteliai, kuriuose yra laimės lygio indikatoriai, susieti su vaikų susilaukimu, o ne bendrasis laimės lygis ar pasitenkinimas gyvenimu, kuris dažnai naudojamas kaip viena iš laimės indikatoriaus alternatyvų.

Šeimos ir gimstamumo tyrimas. Tyrimas *Lietuvos šeima ir gimstamumas* yra Jungtinių Tautų organizacijos Europos ekonominės komisijos Gyventojų aktyvumo padalinio inicijuoto ir koordinuoto tarptautinio tyrimo projekto „Gimstamumo ir šeimos tyrimai Europos šalyse“ dalis. Šiame tyrime fiksuoti įvairūs individo gyvenimo įvykiai – gimimas, mokymasis, išėjimas iš tėvų namų, darbinė veikla, šeimos formavimo procesai, vaikų susilaukimas, šeimos planavimas ir kt. [44]. Tyrime dalyvavo 23 šalys. Lietuvoje tyrimą 1994–1995 m. atliko Lietuvos filosofijos ir

sociologijos instituto Demografijos skyrius, anketavimo darbus – „Baltijos tyrimai Ltd.“. Tyrimo atrankos dydis – 5 000 18–49 metų amžiaus respondentų, iš jų 3 000 moterų (išsamiau apie tyrimo dalyvių charakteristikas žr. 1 priede).

Gyventojų politikos vertinimo tyrimas. Tyrimą *Gyventojų politikos vertinimas*, kuris yra solidaus tarptautinio lyginamojo projekto dalis, 2001 m. Lietuvoje atliko Socialinių tyrimų instituto Demografinių tyrimų centras. Tyrimo imtis – 1 400 18–75 metų amžiaus respondentų. Šio tyrimo tikslas – šeimos instituto pokyčių veiksnių ir perspektyvos vertinimas bei paramos šeimai politikos modernizavimo poreikių analizė (išsamiau apie tyrimo dalyvių charakteristikas žr. 1 priede). Viso šiame tyrime dalyvavo 14 Europos šalių.

Kartų ir lyčių tyrimas. *Kartų ir lyčių* tyrimas yra unikalus tarptautinio masto tyrimas, kuriame, remiantis gyvenimo kelio perspektyva, vertinami prokreaciniai ir matrimonialiniai procesai [45]. Šiame tyrime analizuojami 2006 m. atlikto *Kartų ir lyčių* tyrimo bangos mikroduomenys ir antrinė informacija. 2006 m. Lietuvos *Kartų ir lyčių* tyrimo duomenys gauti iš *Kartų ir lyčių* programos duomenų archyvo². Tyrimą atliko Socialinių tyrimų instituto Demografinių tyrimų centras, anketavimo darbus – „Baltijos tyrimai Ltd.“. Apklausos instrumentai: Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos *Kartų ir lyčių* programa [28]. Tyrimo imtis: 10 036 18–79 metų respondentai, gimę 1926–1988 m. (išsamiau apie tyrimo dalyvių charakteristikas žr. 1 priede). Iš viso tyrime dalyvavo 19 šalių.

Atrenkant analizei kintamuosius iš visų trijų tyrimų, siekta išlaikyti kuo didesnę palyginamumą:

1) Sociodemografinės charakteristikos:

- kohorta: priklausomai nuo tyrimo imties, siekiama grupuoti į dešimtmetes kohortas, tačiau kai kuriais atvejais kohortos mažesnės;
- išsilavinimas: sugrupuotas į tris grupes: žemesnis nei vidurinis, vidurinis, aukštasis;
- užimtumas: dirba, bedarbis, ekonomiškai neaktyvus;
- vaikų skaičius: analizėje naudojami du variantai: 1) neturi, turi; 2) neturi, 1 vaikas, 2 vaikai, 3 ir daugiau;
- santuokinis / partnerystės statusas: susituokęs / susituokusi, kohabituoja, kita;
- vaiko / vaikų susilaukimas ateityje: 1) remiantis *Lietuvos šeimos ir gimstamumo* tyrimu (2 priedas) vertinamas norimas susilaukti vaikų skaičius, galimi keli vaikų (ne)turėjimo ir (ne)noro susilaukti (dar vieno) vaiko variantai – neturi ir nori, neturi ir nenori, turi ir nori, turi ir nenori, *Gyventojų politikos vertinimo* (3 priedas) ir *Kartų ir lyčių* (4 priedas) tyrimu – ketina turėti, neketina turėti.

2) Laimės indikatoriai:

- *Lietuvos šeimos ir gimstamumo* tyrime teiginys 924c *Būti laimingam ir patenkintam savo gyvenimu* vertinamas pagal vaikų skaičių: nei vieno, vieną, du, tris ir daugiau, neturi reikšmės).
- *Gyventojų politikos vertinimo* tyrime teiginio CL5f. *Neturint vaikų, negalima būti tikrai laimingam* vertinamas skalėje nuo 1 iki 5, kai 1 – visiškai sutinku, 5 – visiškai nesutinku.
- *Kartų ir lyčių* tyrime galimo vaiko susilaukimo (trejų metų laikotarpiu) poveikis pasitenkinimo gyvenimu lygiui – teiginio 627f. *Pasitenkinimą gyvenimu* vertinama skalėje nuo 1 iki 5, kai 1 – labai pagerintų, 5 – labai pablogintų.

Pagrindinių indikatorių palyginamumas

Prieš pereinant prie duomenų analizės rezultatų bei jų interpretavimo, naudinga apžvelgti analizėje naudojamų trijų skirtingų tyrimų – *Šeimos ir gimstamumo*, *Gyventojų politikos vertinimo* bei *Kartų ir lyčių* indikatorių palyginamumo galimybes. Nors remiantis tyrimo objektu aktualiausias dvi dimensijos – vaikų susilaukimo (apimant vaikų (ne)turėjimą ir prokreacinius lūkesčius) bei laimės, vertinant duomenų palyginamumo galimybes aktualesnė yra laimės dimensija.

Prokreacinę elgseną – vaikų susilaukimą ir prokreacinius ketinimus vertinančių indikatorių, kurie naudojami analizėje palyginamumas nėra nevienareikšmiškas. Vaikų susilaukimas vertinamas remiantis vaikų (ne)turėjimo indikatoriais, kurie pasirinktuose tyrimuose yra tapatūs. Prokreacinių ketinimų vertinimas labiau problemiškas – dviem atvejais, remiantis *Gyventojų politikos vertinimo* tyrimu ir *Kartų ir lyčių* tyrimu, galimas indikatoriaus palyginamumas, nes vertinami ketinimai susilaukti vaikų. Tačiau ketinimas formuluojamas skirtingai, *Gyventojų politikos ir vertinimo*

² Kartų ir lyčių programos duomenų archyvas: www.ggp-i.org

tyrime klausiama: *Ar ketinate ateityje turėti (dar turėti) vaiką (-ų)*, o *Kartų ir lyčių* tyrime formuluotė kitokia – apibrėžtas laiko tarpas: *Ar jūs ketinate susilaukti vaiko / dar vaikų per artimiausius trejus metus?* Abiem atvejais vertinamas ketinimas, tačiau pasirinktas laikotarpis skirtingas ir tai galėjo turėti įtakos atsakymams. Negalima paneigti to, kad vertinamas ketinimas – esminis aspektas. *Šeimos ir gimstamumo* tyrime naudojama kita prokreacinių lūkesčių vertinimo dimensija – noras susilaukti vaikų.

Laimės dimensijos kaitos vertinimas, remiantis visų trijų tyrimų naudojamų analizėje duomenimis, yra problemiškesnis, nes laimės indikatorius visais trimis atvejais skirtingas.

- *Šeimos ir gimstamumo* tyrime galimi keli indikatoriai, kurių kiekvienas turi savų privalumų ir trūkumų. Pirmasis indikatorius, kuriuo įvertinamas tik išreiškusių norą susilaukti vaikų požiūris, yra teiginio – *vaikai suteikia ypatingą džiaugsmą* – kaip priežasties norėti susilaukti vaiko (dar vaikų) vertinimas. Pagrindinis šio indikatoriaus ribotumas – vertinantieji yra tik tie, kurie išreiškė norą susilaukti vaikų, remiantis teorinėmis prielaidomis – norintieji susilaukti vaikų gali tai iš anksto sieti su pozityviomis emocijomis. Visgi negalima atmesti šio kintamojo vertės – indikatorius gali atskleisti, ar džiaugsmas kaip alternatyva laimei yra svarbus ar ne tiems, kurie nori susilaukti vaikų ir koks šios priežasties „svoris“ visoje priežasčių, dėl kurių norima susilaukti vaikų, struktūroje. Kitas tame pačiame tyrime esantis kintamasis, kurį galima taikyti analizėje – kiek vaikų turint dar įmanoma *būti laimingam ir patenkintam savo gyvenimu*. Galimi keturi atsakymo variantai: nei vieno, vieną, du, tris ir daugiau, neturi reikšmės. Viena vertus, pats indikatorius sujungia abi subjektyvios gerovės dimensijas – laimę ir pasitenkinimą gyvenimu. Kita vertus, vertinant griežtai, tai nėra pats tiksliausias indikatorius, nes laimės ir pasitenkinimo gyvenimu sąvokos nėra tapačios. Pasitenkinimas gyvenimu laikomas kognityviniu subjektyvios gyvenimo kokybės elementu, kuris atskleidžia gyvenimo vertinimą, o laimę – afektyviuoju komponentu, kuris yra kaip tam tikras emocinis atsakas [10, 46]. Tokią jungtį galima vertinti ir kaip privalumą, nes sujungiamas laimės kintamasis ir dažniausiai jam kaip alternatyvus kintamasis naudojamas pasitenkinimas gyvenimu. Analizėje naudojant šį kintamąjį iš dalies galima išvengti diskusijų, kuri dimensija geriau atspindi subjektyvią gerovę. Tačiau, jeigu būtų susitelkiama į pirmines vaikų susilaukimo ir laimės ryšio perspektyvos idėjas [11], laimė yra šios perspektyvos pagrindas. Keliant tokias abejones, galima sugrįžti ir iki laimės koncepcijos ištakų tik vargu, ar tai yra pagrindinis tyrimų tikslas, siekiant įvertinti laimės ir vaikų susilaukimo ryšio perspektyvos taikymo galimybes. Angliškame šio tyrimo klausimyno variante³ yra ir kitokių indikatorių, kurie labiau atspindi tyrimo objektą ir atsikartoja *Gyventojų politikos vertinimo* tyrime (būtent šie indikatoriai naudojami šiame tyrime), tačiau į lietuvišką *Šeimos ir gimstamumo* tyrimo variantą jie neįtraukti.

- Iš *Gyventojų politikos vertinimo* tyrimo kaip laimės indikatorius pasirinktas teiginio *neturint vaikų, negalima būti tikrai laimingam* vertinimas penkiabalėje skalėje nuo 1 iki 5, kai 1 – visiškai sutinku, 5 – visiškai nesutinku (analizuojant skalę agreguota iki trijų balų. Šiame tyrime yra kitų galimų alternatyvių kintamųjų, kurie tam tikra prasme susiję su laimės lygiu, bet sąsaja labiau netiesioginė, galimi kiti teiginiai, vertinami tokioje pačioje skalėje: 1) *dabartiniame pasaulyje vienintelė vieta, kur galima jaustis visiškai laimingam ir saugiam, yra savi namai su vaikais;* 2) *visada yra džiugu, kai vaikai yra šalia;* 3) *būdamas geru tėvu ar motina, jautiesi labai patenkintas (-a) savo gyvenimu;* 4) *džiugu turėti vaikų, nes jiems tikrai esam reikalingi*. Analizei pasirinktas kintamasis geriausiai atspindi tyrimo objektą ir yra artimiausias pagrindinei teorinės perspektyvos idėjai – vaikų (ne)turėjimo ir laimės ryšiui. Minėti alternatyvieji kintamieji akcentuoja kitus aspektus – namus, vaikų buvimą šalia, motinystės ar tėvystės suteikiamą pasitenkinimą gyvenimu ir džiaugsmą turint vaikų dėl buvimo jiems reikalingais.

- *Kartų ir lyčių* tyrime laimės indikatoriumi pasirinktas kintamasis *Tarkime, kad per ateinančius trejus metus jūs susilauksite vaiko / dar vaikų. Kaip manote, kaip tai paveiktų jūsų gyvenimą. Įvertinkite kiekvieną žemiau išvardintą dalyką. f. Pasitenkinimą gyvenimu* vertinamą skalėje nuo 1 iki 5, kai 1 – labai pagerintų, 5 – labai pablogintų (analizėje naudojama iki 3 balų agreguota skalė. Šį kintamąjį, kuris atspindi tikėtiną laimę, reikia naudoti vertinant ir prokreacinę patirtį – vaikų (ne)turėjimą, į imtį patenka moterys jaunesnės nei 50 metų. Jokių kitokių alternatyvių kintamųjų nėra. Šį kintamąjį teorijos sumanytojas [11] pristatydamas laimės ir vaikų susilaukimo ryšio perspektyvos idėjas naudojo analizėje. Visgi lietuviškame klausimyne pateiktas šio klausimo vertimas ne visiškai atitinka pateiktą tyrimo metodologijoje anglų kalba – *the joy and satisfaction you get from life*, taigi čia pabrėžiamas ne tik pasitenkinimas gyvenimu, bet ir džiaugsmas, džiugesys (angl. *joy*).

³ Gimstamumo ir šeimos tyrimo klausimyno angliškas variantas:

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/docs/ffs/FFS_2000_Prog_QuestModel.pdf

Aktualūs klausimai: 708c, 923c, 924c, 925f.

Taigi priklausomai nuo to, ką norima analizuoti, galima vertinti konkrečių laimės indikatorių galimybes. Jeigu norima įvertinti tik laimės ir vaikų susilaukimo sąsajos buvimą, o ne kaitą ilgesnėje perspektyvoje, tam tikrų periodų ir tyrimų duomenimis, tada šiame tyrime pristatomoje analizėje taikomi kintamieji pasirinkti tinkamai. Taip galima teigti žvelgiant konceptualiai – laimės koncepcija plati, kompleksiška, galimybės įvertinti sąsają su kitais procesais bei galimų indikatorių pasirinkimas taip pat gana platus. Kitas konceptualusis aspektas – siekiant tyrimų duomenų analizės tikslumo, naudojamas indikatorius turi būti susijęs su vaikų susilaukimu, kitaip tariant – geriau nenaudoti bendrojo laimės lygio (ar alternatyviojo – pasitenkinimo gyvenimu) kintamojo, vertinant laimės ir vaikų susilaukimo sąsajas. Laimė, kaip jau pabrėžta, yra susijusi su plačiu sąlygų spektru, vaikų susilaukimas yra tik vienas iš aspektų.

Metodai

Duomenų analizė atlikta naudojant statistinį paketą SPSS22. Priklausomais kintamaisiais yra laikomi dichotominiai kintamieji: vaikų (ne)turėjimas ir prokreacinius ketinimus atspindintys indikatoriai – (ne)noras arba (ne)ketinimas susilaukti (dar vieno) vaiko, atsižvelgiant į analizėje naudojamų tyrimų galimybes. Kadangi priklausimi kintamieji dichotominiai, jų modeliavimo metodu pasirinkta dvinarė logistinė regresija – *enter* metodas.

Vertinant sociodemografinius veiksnius buvo taikomi du statistiniai modeliai, pagal pirmąjį modelį buvo kontroliuojami kohortos ir lyties veiksniai, pagal antrąjį – kohortos, lyties, išsilavinimo, užimtumo, partnerystės statuso kintamieji.

Tarkime, kad pirmo priklausomo kintamojo atveju atsako kintamasis $Y_1 = 1$ (turi vaiką) ir $Y_1 = 0$ (neturi vaiko), antrojo priklausomo kintamojo atveju atsako kintamasis $Y_2 = 1$ (yra lūkestis susilaukti vaiko) ir $Y_2 = 0$ (nėra lūkestis susilaukti vaiko). Tada bendras modelis tinkantis abiejų priklausomų kintamųjų atveju gali būti užrašomas taip:

$$\log \frac{p}{1-p} = b_0 + b_1 x_1 + b_2 x_2 + \dots + b_n x_n,$$

čia $p = P(Y=1)$, x – nepriklausomi ir kontroliniai kintamieji.

4. Vaikų (ne)turėjimas ir laimės dimensija – nevienareikšmė sąsaja

Visų trijų tyrimų duomenų analizė nukreipta į ryšio tarp vaikų (ne)turėjimo ir laimės analizę, pasitelkiant du kontrolinius modelius.

Atlikta pirminė *Šeimos ir gimstamumo* tyrimo duomenų analizė parodė, kad pagrindiniu nepriklausomu kintamuoju pasirinktas laimės indikatorius priežasties *vaikai suteikia ypatingą džiaugsmą* laikymas svarbia arba nesvarbia tarp norinčių turėti vaikų, nėra binarinei logistinei regresijai tinkamas kintamasis. Atsižvelgiant į sąlygas, kurias reikia išpildyti norint taikyti dvinarės logistinės regresijos metodą, statistinį nereikšmingumą gali lemti nepriklausomo kintamojo homogeniškumas (2–3 priedai). 94 proc. tyrimo respondentų priežastį *vaikai suteikia ypatingą džiaugsmą* įvertino kaip jiems asmeniškai svarbią tuo metu, kai jie nori susilaukti vaiko (dar vaikų). Reikėtų pabrėžti, kad vaikų susilaukimo priežastis vertino tik tie vyrai ir moterys, kurie tyrimo metu teigė norintys susilaukti vaiko (dar vaikų), tai galėjo paveikti teiginio vertinimą.

Vietoje minėto nepriklausomo kintamojo, galima naudoti alternatyvų. *Šeimos ir gimstamumo* tyrimo duomenų analizės atveju, alternatyviu laimės dimensijos kintamuoju, pasirinktas klausimas, apibūdinantis, kiek vaikų turint galima *būti laimingam ir patenkintam savo gyvenimu*, kai galimi atsakymo variantai: neturint, turint 1 vaiką, turint 2 vaikus, turint 3 ir daugiau vaikų, neturi reikšmės. Šis kintamasis naudingas dar ir tuo, jog yra ne toks homogeniškas, atsakiusių dalis žymiai didesnė, todėl galima tikėtis didesnio analizės rezultatų patikimumo. Dar vienas privalumas – į šį klausimą atsakinėjo visi tyrimo dalyviai, todėl atveju įtrauktų į analizę skaičius beveik tris kartus didesnis.

Pasitelkus alternatyvų laimės dimensijos kintamąjį, analizė atlikta tarp visų tyrimo dalyvių ir atsižvelgiant į lytį rodo tą pačią tendenciją (2–3 lentelės). Lyginant asmenis, kurie teigė, kad galimybę *būti laimingam ir patenkintam savo gyvenimu* galima įgyventi neturint nei vieno vaiko (palyginamoji kategorija), ir pasisakiusius, kad turint vaikų (vieną, du, tris ir daugiau) arba vaikų skaičiui neturint reikšmės, labiau linkę turėti vaikų, nei neturėti. Tarp vyrų tapatus skirtumas dar labiau išauga ir siekia beveik 8,5 karto, vertinant bendrai – 7 kartus. Tarp moterų labiausiai išsiskiria tos,

kurios teigė, kad galima *būti laimingam ir patenkintam savo gyvenimu* turint 3 ir daugiau vaikų – jų tikimybė turėti vaikų, lyginant su tomis moterimis, kurios teigė, kad tikslo įgyvendinimas galimas neturint nei vieno vaiko, kiek didesnė nei 6 kartai. Pritaikius antrą kontrolinį modelį skirtumai smarkiai sumažėja – beveik per pusę, tačiau ta pati tendencija išlieka vertinant bendrai tarp visų respondentų ir tarp vyrų. Tarp moterų žymus pokytis – didžiausią tikimybę turėti vaikų, viršijančią tris kartus, turi tos moterys, kurios teigė, kad tikslo (*būti laimingam ir patenkintam*) pasiekimas galimas turint vieną vaiką. Tačiau gauti rezultatai patvirtina perspektyvos idėją [11], kad laimę ir vaikų susilaukimą sieja teigiamas ryšys.

2 lentelė. Galimybės ir galimybių santykiai turėti vaiką pagal lytį, alternatyvi laimės dimensija, 1 ir 2 kontroliniai modeliai (*Šeimos ir gimstamumo tyrimas*)

	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai
	1 modelis		2 modelis	
<i>Būti laimingam ir patenkintam savo gyvenimu</i> (kiek vaikų turint galimas įgyvendinimas)				
Nei vieno		1		1
Vieną	1,629	5,100*** (p=0,000)	1,218	3,380*** (p=0,000)
Du	1,922	6,836*** (p=0,000)	1,229	3,417*** (p=0,000)
Tris ir daugiau	1,828	6,223*** (p=0,000)	1,114	3,045** (p=0,001)
Neturi reikšmės	1,538	4,657*** (p=0,000)	0,940	2,559** (p=0,004)
Atvejai įtraukti į analizę (N)	4544		4538	
Procentas atvejų, kuriuos paaiškina modelis	82		86	
Nagelkerke R Square	0,42*** (p=0,000)		0,62*** (p=0,000)	

***p=0,000; **p<0,01; *p<0,05

3 lentelė. Galimybės ir galimybių santykiai turėti vaiką pagal lytį, alternatyvi laimės dimensija, 1 ir 2 kontroliniai modeliai (*Šeimos ir gimstamumo tyrimas*)

	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai
	1 modelis				2 modelis			
	Vyrų		Moterų		Vyrų		Moterų	
<i>Būti laimingam ir patenkintam savo gyvenimu</i> (kiek vaikų turint galimas įgyvendinimas)								
Nei vieno		1		1		1		1
Vieną	1,556	4,738** (p=0,001)	1,683	5,328*** (p=0,000)	1,105	3,019* (p=0,034)	1,252	3,496** (p=0,006)
Du	2,137	8,477*** (p=0,000)	1,789	5,981*** (p=0,000)	1,430	4,180** (p=0,004)	1,107	3,024* (p=0,011)
Tris ir daugiau	1,845	6,330*** (p=0,000)	1,813	6,130*** (p=0,000)	1,091	2,976* (p=0,038)	1,134	3,107* (p=0,14)
Neturi reikšmės	1,555	4,734*** (p=0,000)	1,528	4,607*** (p=0,000)	0,995	2,705* (p=0,041)	0,927	2,528* (p=0,036)
Atvejai įtraukti į analizę (N)	1758		2786		1757		2781	
Procentas atvejų, kuriuos paaiškina modelis	84		82		88		88	
Nagelkerke R Square	0,49*** (p=0,000)		0,38*** (p=0,000)		0,67*** (p=0,000)		0,62*** (p=0,000)	

***p=0,000; **p<0,01; *p<0,05

Gyventojų politikos vertinimo tyrime laimės dimensiją atspindintis indikatorius kitokio pobūdžio, tačiau pritaikius abu kontrolinius modelius yra statistiškai reikšmingas (4 lentelė). Skirtumai tarp galimybių santykių, pritaikius abu kontrolinius modelius, nežymūs. Analizė rodo, kad lyginant asmenis, kurie nesutiko (palyginamoji kategorija) su

teiginiu *neturint vaikų negalima būti tikrai laimingam*, sutikusiujų su teiginiu tikimybė turėti vaikų yra daugiau nei 4 kartus didesnė. Dar didesni reikšmingi skirtumai atsiskleidžia analizę atlikus tarp vyrų ir moterų (5 lentelė). Tarp vyrų, kurie sutiko su laimės dimensiją atspindinčiu teiginiu, beveik 7 kartus didesnė tikimybė turėti vaikų. Tarp moterų tokia tikimybė gerokai mažesnė, bet viršijanti tris kartus. Antrojo kontrolinio modelio pritaikymas labai nežymiai sumažina skirtumus ir tendencijos išlieka tokios pačios.

4 lentelė. Galimybės ir galimybių santykiai, turėti vaiką, 1 ir 2 kontroliniai modeliai (*Gyventojų politikos vertinimo tyrimas*)

	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai
	1 modelis		2 modelis	
<i>Neturint vaikų negalima būti tikrai laimingam</i>				
Sutinku	1,472	4,359*** (p=0,000)	1,360	3,898*** (p=0,000)
Nei sutinku, nei nesutinku	0,777	2,175*** (p=0,000)	0,671	1,957*** (p=0,000)
Nesutinku		1		1
Atvejai įtraukti į analizę (N)	1398		1397	
Procentas atvejų, kuriuos paaiškina modelis	86		89	
<i>Nagelkerke R Square</i>	0,39*** (p=0,000)		0,54*** (p=0,000)	

***p=0,000; **p<0,01; *p<0,05

5 lentelė. Galimybės ir galimybių santykiai turėti vaiką, pagal lytį, 1 ir 2 kontroliniai modeliai (*Gyventojų politikos vertinimo tyrimas*)

	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai
	1 modelis				2 modelis			
	Vyrai		Moterys		Vyrai		Moterys	
<i>Neturint vaikų negalima būti tikrai laimingam</i>								
Sutinku	1,903	6,709*** (p=0,000)	1,206	3,340*** (p=0,000)	1,728	5,631*** (p=0,000)	1,084	2,957*** (p=0,000)
Nei sutinku, nei nesutinku	0,924	2,520** (p=0,005)	0,750	2,117** (p=0,012)	0,851	2,343* (p=0,025)	0,640	1,896* (p=0,042)
Nesutinku		1		1		1		1
Atvejai įtraukti į analizę (N)	613		785		613		784	
Procentas atvejų, kuriuos paaiškina modelis	87		87		90		90	
<i>Nagelkerke R Square</i>	0,51*** (p=0,000)		0,30*** (p=0,000)		0,65*** (p=0,000)		0,44*** (p=0,000)	

***p=0,000; **p<0,01; *p<0,05

Kartų ir lyčių tyrimo duomenų analizė rodo priešingas tendencijas – laimės ir vaikų susilaukimo ryšys tampa neigiamas. Tačiau verta priminti (plačiau žr. metodologijos dalį „Pagrindinių indikatorių palyginamumas“), kad laimės dimensija, kuri naudojama vaikų (ne)turėjimo vertinimui yra tikėtina laimė, jeigu būtų susilaukta vaiko / dar vaikų per ateinančius trejus metus. Dėl tikėtumo elemento laimės dimensija kitokia nei jau minėtose tyrimuose, kurių duomenys naudojami analizėje.

Atlikta analizė (6 lentelė) rodo, kad remiantis 1 modeliu beveik 2,5, o antru – beveik 4,5 karto didesnė tikimybė, kad vaikų turi tie, kurie mano, kad *pasitenkinimas gyvenimu* pablogėtų, jeigu būtų susilaukta vaiko / dar vaikų per ateinančius trejus metus, lyginant su tais, kurie teigė, kad pagerėtų. Šiuo atveju, analizė, kurioje taikomas antras kontrolinis modelis, tik gerokai padidino skirtumus. Ta pati tendencija išlieka skaičiavimus atlikus tarp vyrų ir moterų (7 lentelė). Tačiau, kaip jau minėta, gautus rezultatus visais atvejais reikia vertinti atsižvelgiant į naudojamus kin-

tamuosius. Gali būti, kad tikėtinos laimės pokyčiai pabrėžiant tikėtiną vaikų susilaukimą nėra indikatorius geriausiai tinkantis prokreacinės elgsenos analizei. Prokreaciniai ketinimai ar tikėtina laimė skiriasi nuo prokreacinės elgsenos ir patiriamos laimės (angl. *experienced happiness*) lygio po vaiko susilaukimo, tikėtina laimė gali būti projektuojama pernelyg pozityviai ar negatyviai [12]. Tikėtinos laimės lygis priklauso nuo skirtingo lygmens veiksmų [11]. Mikrolygmeniu tai gali būti vaiko susilaukimo bei auginimo patirtis ir žinios [11, 12]. Tuo remiantis galima kelti hipotezes, kad galbūt vaiko susilaukimo ar auginimo patirtis nebuvo tokia, kokios tikėtasi, gali netenkinti gyvenimo pokyčiai – galbūt tai sukėlė sunkumų siekiant užsibrėžtų tikslų, atsietų nuo vaikų susilaukimo. Kita vertus – galimas ir įvairių makrolygmens sąlygų poveikis [2, 5, 6, 11, 12, 13, 29, 34].

6 lentelė. Galimybės ir galimybių santykiai turėti vaiką, 1 ir 2 kontroliniai modeliai (*Kartų ir lyčių tyrimas*)

	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai
	1 modelis		2 modelis	
<i>Tarkime, kad per ateinančius trejus metus jūs susilaktumėte vaiko/dar vaikų. Kaip manote kaip tai paveiktų Jūsų pasitenkinimą gyvenimu?</i>				
Pagerintų		1		1
Nei pagerintų, nei pablogintų	0,893	2,442*** (p=0,000)	0,994	2,702*** (p=0,000)
Pablogintų	0,918	2,505*** (p=0,000)	1,500	4,482*** (p=0,000)
Atvejai įtraukti į analizę (N)	4725		4725	
Procentas atvejų, kuriuos paaiškina modelis	83		88	
Nagelkerke R Square	0,53*** (p=0,000)		0,72*** (p=0,000)	

***p=0,000; **p<0,01; *p<0,05

7 lentelė. Galimybės ir galimybių santykiai turėti vaiką, pagal lytį, 1 ir 2 kontroliniai modeliai (*Kartų ir lyčių tyrimas*)

	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai
	1 modelis				2 modelis			
	Vyrai		Moterys		Vyrai		Moterys	
<i>Tarkime, kad per ateinančius trejus metus jūs susilaktumėte vaiko/dar vaikų. Kaip manote kaip tai paveiktų Jūsų pasitenkinimą gyvenimu?</i>								
Pagerintų		1		1		1		1
Nei pagerintų, nei pablogintų	0,608	1,837*** (p=0,000)	1,240	3,455*** (p=0,000)	0,753	2,124*** (p=0,000)	1,250	3,489*** (p=0,000)
Pablogintų	0,780	2,180*** (p=0,000)	1,112	3,040*** (p=0,000)	1,621	5,056*** (p=0,000)	1,476	4,376*** (p=0,000)
Atvejai įtraukti į analizę (N)	2412		2313		2412		2313	
Procentas atvejų, kuriuos paaiškina modelis	81		84		89		88	
Nagelkerke R Square	0,53*** (p=0,000)		0,52*** (p=0,000)		0,77*** (p=0,000)		0,67*** (p=0,000)	

***p=0,000; **p<0,01; *p<0,05

Apibendrinant, *Šeimos ir gimstamumo bei Gyventojų politikos vertinimo* tyrimų duomenų analizės rezultatai rodo, kad laimingesni ar vaikų susilaukimą su laime siejantys asmenys labiau linkę turėti vaikų, nei neturėti. Naudinga atkreipti dėmesį į tai, kad *Šeimos ir gimstamumo* tyrimas atliktas 1994–1995 m., jame dalyvavo 18–49 metų amžiaus asmenys. Gimstamumo rodikliai artimi 2 buvo iki 1990 m., nuo 1990 m. labai sparčiai ir dideliu mastu ėmė mažėti. Tik nuo 2006 m. rodikliai pradėjo nenuosekliai didėti, bet demografiškai komfortiškos 2,1 ribos dar nepasiekė. Tai reiškia, kad žemo gimstamumo kontekstas, susiklostė tik po 1990 m. Analizės rezultatai rodo, kad vaikų susilaukimą ir laimę

sieja pozityvus ryšys tarp tyrimo dalyvių, kurie vaikų susilaukė dar iki periodiniams gimstamumo rodikliais nukrentant žemiau kartų kaitą užtikrinančio lygio, nors tyrime taikoma perspektyva priskiriama prie žemo gimstamumo teorijų [11].

Atsižvelgiant į nevienareikšmius analizuotų tyrimų duomenų rezultatus, įvertinti ar laimė yra išankstinė sąlyga vaikų susilaukimui ar vaikų susilaukimas padeda tapti laimingais, remiantis analizuojamų ir bet kokių kitų tyrimų, kuriuose dalyvavo Lietuva, negalima, nes nėra ilgalaikių tyrimų (angl. *longitudinal study*), kuriuose būtų matuojami laimės lygio pokyčiai prieš ir po vaiko susilaukimo. Taigi aktualus abipusio priešastingumo klausimas, nors laimės lygis šiame tyrime pasirinktas kaip nepriklausomas kintamasis, vis dar išlieka neatsakytas.

5. Išvados

Kaip rodo atlikta trijų tarptautine metodologija grįstų tyrimų duomenų analizė, egzistuoja ryšys tarp laimės ir vaikų susilaukimo. Tačiau ryšiai nevienareikšmiai, nors tai neprieštarauja kitų tyrėjų atliktų tyrimų išvadoms. *Šėimos ir gimstamumo* (1994–1995 m.), *Gyventojų politikos vertinimo* (2001 m.) tyrimų antrinių duomenų analizė, pritaikius dvinarės logistinės regresijos metodą, rodo pozityvų ryšį tarp laimės ir vaikų susilaukimo – vaikų susilaukimą siejantys su laime asmenys labiau linkę turėti, nei neturėtų vaikų. Tai atspindi pagrindinę Billari pasiūlytos gimstamumo ir laimės ryšio perspektyvos idėją, vėliau papildytą įvairiais veiksnių kompleksais. *Kartų ir lyčių* (2006 m.) tyrimo duomenų analizė, kai pagrindinis indikatorius yra tikėtina laimė, rodo priešingą tendenciją, tačiau tai gali būti susiję su analizėje taikomų indikatorius skirtumais. Nepaisant prieštaros, gauti rezultatai leidžia patvirtinti tyrimo hipotezę, pabrėžiančią, kad yra ryšys tarp laimės ir vaikų (ne)turėjimo. Siekiant įvertinti ryšio tarp laimės ir vaikų susilaukimo priešaringumą, naudinga analizuoti kitų galimų kontekstinių kintamųjų įtaką.

Literatūra

1. Aassve A., Barbuscia A., Mencarini L. 2014: Expected happiness from childbearing and its realization. *Carlo F. Dondena Centre for Research on Social Dynamics*, working paper No. 362., http://ftp.dondena.unibocconi.it/WorkingPapers/Dondena_WP062.pdf (žiūrėta 2017-02-17).
2. Aassve A., Goisis A., Sironi M. 2012: *Happiness and Childbearing across Europe*. Social Indicators Research, 108, p. 65–86.
3. Aassve A., Luppi F., Mencarini M. 2018: Unlocking the black box of life satisfaction surrounding childbearing. Dondena Working Paper WP-2018-120. Milan: Dondena Centre for Research on Social Dynamics and Public Policy, Bocconi University.
4. Aassve A., Mencarini L., Sironi M. 2015: Institutional Change, Happiness and Fertility. *European Sociological Review*, 31(6), p. 749–765.
5. Balbo N., Arpino B. 2016: The role of family orientations in shaping the effect of fertility on subjective well-being. *Demography*, 53(4), p. 955–978.
6. Balbo N., Barban B. 2014: Does fertility behaviour spread among friends? *American Sociological Review*, 79(3), p. 412–431.
7. Balbo N., Billari F., Mills M. 2013: Fertility in Advanced Societies: A Review of Research. *European Journal of Population*, 29(1), p. 1–38.
8. Baranowska A., Matysiak A. 2011: Does parenthood increase happiness? Evidence for Poland. *Vienna Yearbook of population research*, 9, p. 307–325.
9. Bartram D. 2012: Elements of a Sociological Contribution to Happiness studies. *Sociology Compass*, 6(8), p. 644–656.
10. Becker G. S. 1991: *A Treatise on the Family*. Harvard University Press: London.
11. Billari F. 2009: The Happiness Commonality: Fertility Decisions in Low-Fertility Settings. In *How Generations and Gender Shape Demographic Change: Towards policies based on better knowledge*, ed. UNECE, 7–31. New York, Geneva: United Nations.
12. Billari F., Kohler H. 2009: Fertility and happiness in the XXI century: Institutions, preferences, and their interactions. *XXVI IUSSP International Population Conference in Marrakech, Morocco*.
13. Cetre S., Clark A., Senik C. 2016: Happy People Have Children: Choice and Self-Selection into Parenthood. *European Journal of Population*, 32(3), p. 445–473.
14. Cieslik M. 2017: *The Happiness Riddle and the Quest for a Good Life*. Palgrave Macmillan.
15. Clark A. E., Diener E., Georgellis Y., Lucas R. E. 2008: Lags and leads in life satisfaction: A test of the baseline hypothesis. *The Economic Journal*, 118(529), p. 222–243.
16. Clark A. E., Fleche S., Layard R., Powdthavee N., Ward. G. 2018: *The Origins of Happiness: The Science of Well-Being over the Life-Course*. Princeton University Press.
17. *Demografijos metraštis 2017, 2018*: Lietuvos statistikos departamentas: Vilnius.

18. Dyrdal G. M., Roysamb E., Nes R. B., Vitterso J. 2011: Can a Happy Relationship Predict a Happy Life? A Population Based Survey of Maternal Well-Being During the Life Transition of Pregnancy, Infancy, and Toddlerhood. *Journal of Happiness Studies*, 12(6), p. 947–962.
19. Frey B. S. 2018: *Economics of Happiness*. Springer, Cham.
20. Frejka T. 2010: Cohort overlays of evolving childbearing patterns: How postponement and recuperation are reflected in period fertility trends. *MPIDR Working paper WP 2010–026* June 2010 (revised November 2010).
21. Frejka T., Sobotka T. 2008: Fertility in Europe diverse, delayed and below replacement. *Demographic Research*, 19(7), p.15–46.
22. Galdauskaitė D. 2018: Gimstamumo, laimės ir lyčių vaidmenų sąsajos. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 16, p. 52-69.
23. Garrison M. E., Blalock L. B., Zarski J. J., Merritt P. B. 2007: Delayed parenthood: An exploratory study of family functioning. *Family Relations*, 46(3), p. 281–290.
24. Gataūlinas A. 2013: Gerovės ir prokreacinės elgsenos vertinimas. *Gyventojų studijos* Nr. 5. Vilnius: LSTC.
25. Hansen T. 2012: Parenthood and Happiness: a Review of Folk Theories Versus Empirical Evidence. *Social Indicators Research*, 108(1), p. 29–64.
26. Helliwell J., Layard R., Sachs J. 2018: *World Happiness Report 2018*. New York: Sustainable Development Solutions Network.
27. Hudde A. 2018. Societal Agreement on Gender Role Attitudes and Childlessness in 38 Countries. *European Journal of Population*, online, <https://doi.org/10.1007/s10680-017-9459-8>.
28. *Jungtinių tautų Europos ekonominė komisija*, 2005: Kartų ir lyčių programa. Niujorkas, Ženeva: Jungtinės tautos.
29. Kohler H. 2012: Do Children Bring Happiness and Purpose in Life? In *Whither the Child: Causes and Consequences of Low Fertility*, ed. E. Kaufmann, W.B. Wilcox, 47–45. Boulder & London: Paradigm Publisher.
30. Kohler H., Mencarini L. 2016: The Parenthood Happiness Puzzle: An Introduction to the Special Issue. *European Journal of Population*, 32(2), p. 327–338.
31. Lesthaeghe R. 2010: The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review*, 36 (2), p. 211–251.
32. Liefbroer A., Klobas J., Philipov D., Ajzen I. 2015: Reproductive Decision-Making in a Macro-Micro Perspective: A Conceptual Framework. In *Reproductive Decision-Making in a Macro-Micro Perspective*, eds. D. Philipov, A.C. Liefbroer, J. Klobas, 1-16. Springer.
33. Luppi F., Mencarini L. 2018: Parents' subjective well-being after their first child and declining fertility expectations. *Demographic Research*, 39(9), p. 285–314.
34. Margolis R., Myrskylä M. 2011: A Global Perspective on Happiness and Fertility. *Population and Development Review*, 37(1), p. 29–56.
35. Matysiak A., Mencarini L., Vignoli D. 2016: Work-Family Conflict Moderates the Relationship Between Childbearing and Subjective Well-Being. *European Journal of Population*, 32(3), p. 355–379.
36. Myrskylä M., Margolis R. 2014: Happiness: Before and After the Kids. *Demography*, 51(5), p. 1843–1866.
37. Nelson S. K., Kushlev K., Lyubomirsky S. 2014: The pains and pleasures of parenting: When, why, and how is parenthood associated with more or less well-being? *Psychological Bulletin*, 140(3), p. 846–895.
38. OECD, 2013: *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being*. OECD Publishing.
39. Parr N. 2010: Satisfaction with life as an antecedent of fertility: Partner + Happiness = Children? *Demographic Research*, 22(21), p. 635–662.
40. Rizzi E., Mikucka M. 2015: The Happiness-Parenthood in a Context of Limited State Support: The Case of Switzerland. *FORS Working Papers*, paper 2015-3. Lausanne: FORS.
41. Roeters A., Mandemakers J. J., Voorpset M. 2016: Parenthood and Well-Being: The Moderating Role of Leisure and Paid Work. *European Journal of Population*, 32(3), p. 381–401.
42. Shi Z. 2016: Does the number of children matter to the happiness of their parents? *The Journal of Chinese Sociology*, 16(3), p. 1–24.
43. Stanca L. 2016: The geography of parenthood and well-being: do children make us happy, where and why? In *World Happiness report 2016 Special Rome Edition*, eds. Jeffrey Sachs, Leonardo Necchetti, Anthony Annett, p. 88–102, New York: Sustainable Development Solutions Network.
44. Stankūnienė V. (ats. red.) 1997: *Šeima ir gimstamumas Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
45. Stankūnienė V., Maslauskaitė A., Baublytė M. 2013: *Ar Lietuvos šeimos bus gausesnės?* Vilnius: LSTC.
46. Telešienė A. 2015: Asmeninė ir socialinė subjektyvi gerovė Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 26(4), p. 293–303.
47. Tereškinas A. 2015: Socialinės atskirties geneologijos: normatyvumas, pripažinimas, subjektyvi gerovė. In *Socialinė atskirtis ir geras gyvenimas Lietuvoje*, sud. A. Tereškinas, J. Bučaitė-Vilkė, 15–38. Vilnius: Versus aureus.
48. Umberson D., Pudrovska T., Reczek C. 2010: Parenthood, childlessness, and well-being: A life course perspective. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), p. 612–629.
49. van de Kaa D. J. 1987: Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, 42(1), p. 3–55.
50. van de Kaa D. J. 1997: Options and sequences: Europe's demographic patterns. *Journal of the Australian Population Association*, 14(1), p. 1–29.

**ARE PEOPLE WITH CHILDREN HAPPIER THAN CHILDLESS IN LITHUANIA?
SOURCES AND METHODS OF ASSESSMENT**

Dovilė Galdauskaitė

Abstract. Fertility decline and unstable fertility rates are currently observed in developed countries, including Lithuania. To account for these undergoing instabilities new theories and methods of formal demography have been proposed. The aim of this research is to analyse links between fertility and happiness in Lithuania. This study is based on a newly developed theory that links happiness and childbearing. The study refers to data analysis of three international level surveys – *Fertility and Family* (1994-1995), *Population and Policy Acceptance* (2001) and *Generations and Gender* (2006). The main method of analysis – binary logistic regression. Results of data analysis support the hypothesis, that there is a relationship between happiness and fertility, although ambiguous.

Keywords: fertility, childbearing, happiness, logistic regression.

1 priedas. Tyrimų dalyvių charakteristikos, proc.

Šeimos ir gimstamumo tyrimas	
Kohorta	
1944–1949	11
1950–1959	29
1960–1969	33
1970–1977	27
Lytis	
Vyras	40
Moteris	60
Išsilavinimas	
Žemesnis nei vidurinis	11
Vidurinis	65
Aukštasis	24
Užimtumas	
Dirba	63
Bedarbis(-ė)	11
Ekonomiškai neaktyvus (-i)	26
Partnerystės statusas	
Susituokęs (-usi)	66,
Kohabituoja	3
Kiti	31
Vaikų skaičius	
Neturi	31
1 vaikas	26
2 vaikai	34
3 ir daugiau vaikų	9

Gyventojų politikos vertinimo tyrimas	
Kohorta	
1925–1929	5
1930–1939	14
1940–1949	14
1950–1959	19
1960–1969	23
1970–1979	19
1980–1983	5
Lytis	
Vyras	44
Moteris	56
Išsilavinimas	
Žemesnis nei vidurinis	18
Vidurinis	60
Aukštasis	22
Užimtumas	
Dirba	53
Bedarbis(-ė)	14
Ekonomiškai neaktyvus (-i)	33
Partnerystės statusas	
Susituokęs (-usi)	61
Kita	39
Vaikų skaičius	
Neturi	19
1 vaikas	25
2 vaikai	40
3 ir daugiau vaikų	11

Kartų ir lyčių tyrimas	
Kohorta	
1926–1929	3
1930–1939	15
1940–1949	14
1950–1959	17
1960–1969	18
1970–1979	16
1980–1989	17
Lytis	
Vyrai	50
Moterys	50
Išsilavinimas	
Žemesnis nei vidurinis	23
Vidurinis	35
Aukštasis	43
Užimtumas	
Dirba	52
Bedarbis (-ė)	6
Ekonomiškai neaktyvus (-i)	43
Santuokinis statusas	
Susituokęs (-usi)	51
Kohabituoja	7
Kita	43
Vaikų skaičius	
Neturi	29
1	27
2	33
3 ir daugiau	12

2 priedas. Galimybės ir galimybių santykiai turėti vaiką, 1 ir 2 kontroliniai modeliai (*Šeimos ir gimstamumo tyrimas*)

	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai
1 kontrolinis modelis		2 kontrolinis modelis		
<i>Vaikai suteikia ypatingą džiaugsmą (priežastis susilaukti vaiko (dar vaikų))</i>				
Nesvarbi		1		
Svarbi	0,502	1,652* (p=0,039)	0,442	1,556 (p=0,181)
Atvejai įtraukti į analizę (N)		1420		1419
Procentas atvejų, kuriuos paaiškina modelis		72		82
<i>Nagelkerke R Square</i>		0,26*** (p=0,000)		0,59** (p=0,007)

***p=0,000; **p<0,01; *p<0,05

3 priedas. Galimybės ir galimybių santykiai turėti vaiką pagal lytį, 1 ir 2 kontroliniai modeliai (*Šeimos ir gimstamumo tyrimas*)

	B	Galimybių santykiai	B	Galimybių santykiai
1 kontrolinis modelis		2 kontrolinis modelis		
Tarp moterų		Tarp vyrų		
<i>Vaikai suteikia ypatingą džiaugsmą (priežastis susilaukti vaiko (dar vaikų))</i>				
Nesvarbi		1		
Svarbi	0,738	2,092* (p=0,036)	0,318 (p=0,382)	1,374
Atvejai įtraukti į analizę (N)		824		596
Procentas atvejų, kuriuos paaiškina modelis		70		75
<i>Nagelkerke R Square</i>		0,22*** (p=0,000)		0,32*** (p=0,000)
2 kontrolinis modelis		2 kontrolinis modelis		
Tarp moterų		Tarp vyrų		
<i>Vaikai suteikia ypatingą džiaugsmą (priežastis susilaukti vaiko (dar vaikų))</i>				
Nesvarbi		1		1
Svarbi	0,755	2,128 (p=0,143)	0,350	1,419 (p=0,430)
Atvejai įtraukti į analizę (N)		823		596
Procentas atvejų, kuriuos paaiškina modelis		84		83
<i>Nagelkerke R Square</i>		0,59*** (p=0,000)		0,61*** (p=0,000)

***p=0,000; **p<0,01; *p<0,05